

баллни, Новичок розовый, N P-7, NC-10, A-17, E-50 навларида эса 5 баллни ташкил этди. Нисбатан қаттиқ мевалар Малиновые яблоки F₁, 20-21 F₁, N A-17, Баходир, Дархон, Малиновый мёд навларида кузатилди. Мевалари қаттиқ ва нисбатан қаттиқ нав намуналари транспортбоп пуштиранг помидор нав ва дурагайлари селекциясида қимматли бошланғич манба бўлиб хизмат қилади.

Энг муҳим белгилардан бири – мева вазни бўлиб ҳисобланади. Ўрганилаётган навлардан фақатгина стандарт Севара, A-17 навлари ва F₁ Малиновые яблоки нав ва дурагайи ўрта мевали (60-90 г) ҳисобланади. Бошқа ўрганилаётган навлар катта (150 г гача) ва жуда катта (150 г дан юқори) мевалилар гуруҳига киритилди.

Ажратилган истиқболли нав намуналарида энг юқори умумий ҳосилдорлик Новичок розовый, NP-7 навларида кузатилди. Умумий ҳосилдорлик ушбу навларда 41,9-60,7 т/га ни ташкил этди ва бу қиёсий навга нисбатан 95,8-183,6% га юқори бўлди. Бошқа ўрганилган навлар ҳам стандарт Севара навига нисбатан 56,1-77,6% юқори ҳосил бериши билан ажралиб турди.

Хулоса. Илк бор Ўзбекистон жанубида пуштиранг помидор нав намуналари ўрганилди ва истиқболли нав намуналари ажратилди. Ажратилган нав намуналари қуруқ субтропик иқлим шароитида пуштиранг помидор нав ва дурагайлари селекцияси учун қимматли бошланғич манба бўлиб хизмат қилади.

АДАБИЁТЛАР:

1. Огнев В.В., Илясов В.В. Селекция розовоплодных сортов и гибридов томата для условий юга России. В сб.: Селекция и семеноводство овощных культур. Вып. 42 2009. –С. 95-99.
2. Агрохолдинг Поиск. Каталог 2018-2019. Семена овощных культур для открытого и защищенного грунта.
3. Методические указания по изучению и поддержанию мировой коллекции овощных пасленовых культур (томаты, перцы, баклажаны). – Л. – ВИР. – 1977. – 23 с.
4. Методика полевого опыта. Б.А.Доспехов, 1985. –С. 163-164.
5. Руководство по апробации овощных культур и кормовых корнеплодов. Л.,1982. –С. 10-17

УЎТ: 635.63+631.52+631.54+631.51

БОДРИНГНИНГ ГЕТЕРОЗИС ДУРАГАЙЛАРИНИ ЁПИҚ ГРУНТДА ЕТИШТИРИШНИНГ АҲАМИЯТИ

Бекмуродова Хуршида Каримовна,

Самарқанд Давлат ветеринария медицинаси, чорвачилик ва биотехнологиялар университети
“Ўсимликшунослик ва ем-хашак етиштириш” кафедраси ўқитувчиси.

Аннотация. Микроиқлимни яратиш билан боғлиқ харажатларни келтириб чиқарадиган ёпиқ грунт шароити рентабелликни ошириш имконини берадиган омилларни излашни талаб этади.

Ёпиқ грунтда бодрингнинг гетерозис дурагайлари етиштириш ҳосилдорлигини ва шу билан бирга рентабелликни ошириш имконини берувчи асосий омиллардан бири бўлиб ҳисобланади.

Калим сўзлар: Сабзавотчилик, ёпиқ грунт, гетерозис дурагай, ҳосилдорлик, маҳсулдорлик, рентабеллик, танлаш.

Аннотация. Условия закрытого грунта, обуславливающие затраты связанные с созданием микроклимата, требуют поиска факторов, позволяющих повысить рентабельность. Выращивание гетерозисных гибридов огурца в закрытом грунте является одним из основных факторов, позволяющих повысить урожайность и рентабельность.

Ключевые слова: Овощеводство, закрытый грунт, гетерозисный гибрид, продуктивность, урожайность, рентабельность, селекция.

Annotation. Closed ground conditions, which determine the costs associated with creating a microclimate, require a search for factors that can increase profitability. Growing heterotic cucumber hybrids in greenhouses is one of the main factors for increasing productivity and profitability.

Keywords: Vegetable growing, closed ground, heterotic hybrid, productivity, yield, profitability, selection.

Кириш. Ёпиқ грунтда сабзавот экинларини етиштиришда очик грунтдагига қараганда кўпроқ сарф-харажат талаб этилади. Бу асосан, шу грунтда ўсимлик учун мақбул шароитни яратиш билан боғлиқ харажатлардир.

Ёпиқ грунтда гетерозис дурагайлари етиштириш ҳосилдорлигини ва шу билан бирга рентабелликни ошириш имконини берувчи асосий омиллардан бири бўлиб ҳисобланади. Ўсимликларда гетерозисдан фойдаланиш ўсимликлар маҳсулдорлигини оширишнинг муҳим усулидир. Гетерозис дурагайлари ҳосилдорлиги оддий дурагайлар ҳосилдорлигига қараганда 15 – 30 % баъзан 50% юқори бўлади.

Иссиқхона сабзавотчилиги амалиётида кўп мамлакатларда бодринг ва помидорнинг асосан гетерозис дурагайлари фойдаланилади.

Гетерозис кўпинча ўсимлик ўлчамининг ўсишида, баъзан эса унинг айрим қисмлари, яъни барги, гултўплами, меваси, поя қалинлигида, биологик томондан эса гетерозис ўсимлик ўсишининг тезлашиши ва ота-она шаклларига нисбатан тезпишарлигида намоён бўлади. Баъзи ҳолатларда физиологик белгиларнинг ўзгариши кузатилади, яъни қишга ва вирус, замбуруғ, бактериял касалликларга чидамлилиги ошади. Мевада қуруқ модда миқдори ва хушбўйлиқнинг ошиши кузатилади.

Тажрибаларда ўрганилган бодринг гетерозис дурагайларининг ҳосилдорлик кўрсаткичлари.

№	Дурагайлар	Меванинг ўртача вазни, г	Униб чиқишдан то пишиш давригача (кун)	Товарлилик, %	Ҳосилдорлик, кг/м ²
1	Аврора F ₁	198,6	58	98	9,50
2	Блюз F ₁	110,2	68	97	11,21
3	Медиа F ₁	159,9	61	97	9,12
4	Кураж F ₁	128,9	46	98	12,50
5	Джулия F ₁	95,7	50	97	9,80
6	Аскер F ₁	181,1	58	97	7,98
7	Эффект F ₁	180,9	59	96	8,59
8	Аланга F ₁ (ст.)	82,3	64	95	10,20

Ёпиқ грунтда етиштирилаётган сабзавот экинлари ичида бодринг асосий экинлардан бири бўлиб ҳисобланади. Бунга сабаб, унинг биринчи ҳосил олиш даврининг қисқалигидир.

Вилоятда ёпиқ грунт шароитида етиштиришга мос, сояга чидамли, партенокарпиклик хусусияти юқори, касалликларга чидамли бодринг гетерозис дурагайларини танлаб уларни ўсиши, ривожланиши ва ҳосилдорлигини ўрганиш долзарб муаммолардан биридир.

Тадқиқот объекти ва услублари. Тадқиқотларимизнинг асосий мақсади Самарқанд вилояти шароитида ёпиқ грунтда етиштириш учун мос бодринг гетерозис дурагайларини танлаш ва бодринг селекциясида муҳит ва генотип таъсирини ўрганиш ҳисобланади.

Тажрибалар кузги – қишги экиш муддатида олиб борилди ва тажрибаларни ўтказиш мобайнида фенологик кузатишлар, биометрик ўлчовлар, маҳсулот сифати, касалликларга чидамлилик ва ҳосилдорликни ҳисоблаш бўйича баҳолаш ишлари олиб борилди.

Мева сифатини баҳолаш бўйича биокимёвий таҳлиллар «Методические указания по определению химических веществ для оценки качества урожая овощных и плодовых культур» (М.1979) асосида ўрганилди.

Фенологик кузатувлар, биометрик ўлчовлар ва ҳосилдорликни аниқлашда «Методические рекомендации по проведению опытов с овощными культурами в сооружениях защищенного грунта» методикаси бўйича аниқланди.

Россиянинг “Гавриш” ва “Партенокарпик” уруғчилик фирмаларидан олиб келинган ва тажрибаларда танлаб олинган Аврора F₁, Блюз F₁, Медиа F₁, Кураж F₁, Жулия F₁, Аскер F₁, Эффект F₁ гетерозис дурагайларининг ўсиши, ривожланиши, ҳосилдорлик ва бошқа кўрсаткичлари бўйича баҳоланди. Тадқиқотларда стандарт сифатида республикамызда ёпиқ грунт шароитида етиштириш учун давлат реестрига киритилган Аланга F₁ дурагайдан фойдаланилди.

Натижалар ва уларнинг таҳлили. Тажрибалар Самарқанд вилояти Пастдарғом тумани шароитида кузги – қишги экиш муддатида олиб борилди. Тадқиқотлар давомида фенологик кузатишлар, биометрик ўлчовлар, касалликларга чидамлилик

ва ҳосилдорликни ҳисоблаш бўйича баҳолаш ишлари олиб борилди.

Ўрганилган гетерозис дурагайларда қуйидаги натижалар кузатилди. Мевасининг ўртача вазни бўйича энг юқори кўрсаткич Аврора F₁ (198,6 г), Аскер F₁ (181,1 г) ва Эффект F₁ (180,9 г) дурагайларида, энг паст кўрсаткич эса Джулия F₁ (95,7 г) дурагайида кузатилди.

Ўсув даврининг давомийлиги бўйича ўрганилган дурагайлар бир – бирдан фарқ қилиб, ўсимликларнинг униб чиқишдан то пишиш давригача ўртача 46 – 68 кунни ташкил қилди. Бу даврнинг энг қисқалиги билан Кураж F₁ (46 кун), Джулия F₁ (50 кун) дурагайлари ажралиб турди. Бу кўрсаткич Медиа F₁ дурагайида 61 кунни, Аврора F₁ дурагайида эса 58 кунни ташкил этди. Стандарт сифатда олинган Аланга F₁ дурагайида бу кўрсаткич 64 кун бўлганлиги кузатилди.

Тадқиқотларда ўрганилган дурагайларнинг биологик кўрсаткичларига боғлиқ равишда ҳосилдорлик кўрсаткичлари ўртасида дурагайларнинг бир-бирдан фарқ қилиши кузатилди. Энг юқори ҳосилдорлик Кураж F₁ (12,5 кг), Блюз F₁ (11,21 кг) дурагайларидан олинган бўлса, энг паст ҳосилдорлик Аскер F₁ (7,98 кг) дурагайларидан олинди. Ўрганилган баъзи дурагайларда мева вазни ва ҳосилдорлик ўртасида тескари корреляция кузатилди ва бунга асосий сабаб, бир тупдаги мева сони эканлиги аниқланди. Товар-боплик кўрсаткичлари барча дурагайларда юқори бўлганлиги кузатилди.

Хулосалар. Тажрибаларимизда ўсув даврининг қисқалиги билан Кураж F₁, Джулия F₁ дурагайлари ва ҳосилдорликнинг юқорилиги билан Кураж F₁, Блюз F₁ дурагайлари ажралиб турди.

Бизнинг вилоятимиз шароити учун мос бодринг гетерозис дурагайларини танлаш ва бодринг селекциясида муҳит ва генотип таъсирини ўрганиш бўйича олиб борилаётган тажрибаларимиз давом эттирилмоқда. Дастлабки натижалар эса кузги – қишги муддатда Кураж F₁, Блюз F₁, Джулия F₁ дурагайларини экиш учун тавсия этишга асос бўлади. Бу дурагайларнинг экилиши ўз мавсумида тез ва юқори ҳосил етиштиришни таъминлайди.

АДАБИЁТЛАР:

1. Г.В. Боос и др. Гетерозис овощных культур. М.: «Агропромиздат». 1990.
2. С.Ф.Вашенко. Овощеводство защищенного грунта. М. 1984.
3. Г.П.Дадонов. Проблемы и направления в селекции огурца. Научно-информационный журнал для специалистов защищенного грунта “Гавриш”, №2, 1999. стр30.
4. ovorot.ru/ogurez/zas_grunt.h
5. green_houses.ru/cucumber_in_gree.

ЕРЁНҒОҚНИНГ ХАЛҚ ХЎЖАЛИГИДАГИ АҲАМИЯТИ ВА БИОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ

Қамбарова Дилнозахон Қодировна,

Андижон қишлоқ хўжалиги ва агротехнологиялар институти
“Органик деҳқончилик ва ўрмон мелиорацияси” кафедраси докторанти.

Аннотация. Мақолада ерёнғоқнинг Қибрай-4 навида ўтлоқи бўз тупроқлар шароитида озиқланиш майдонлари ўсиши ва ривожланишига, туганаклар сони ва вазнига, барг юзасига, ҳосил элементлари ва ҳосилдорлигига таъсир этишини илмий-амалий жиҳатдан асослаб берилган.

Калит сўзлар: биологияси, дон, тупроқ намлиги, минерал ўғит, униб чиқиш, ривожланиш фазаси.

Аннотация. В статье рассмотрено влияние сорта арахиса Кибрай-4 на рост и развитие участков питания, количество и массу стручков, листовую поверхность, элементы урожая и урожайность в условиях сероземов научно и практически обосновано.

Ключевые слова: биология, зерно, влажность почвы, минеральное удобрение, всхожесть, фаза развития.

Annotation. In the article, the influence of the Kibray-4 variety of peanut on the growth and development of the feeding areas, the number and weight of the pods, the leaf surface, the elements of the crop and the yield in the conditions of gray soils is scientifically and practically substantiated.

Key words: biology, grain, soil moisture, mineral fertilizer, germination, development phase.

Мамлакатимиз аҳолиси эҳтиёжини хилма-хил озиқ-овқат, саноатни хомашё маҳсулотлари билан таъминлаш, чорвачиликнинг тўйимли озуқа базасини яратишда тупроқ унумдорлиги ва зироатлар ҳосилдорлигини ошириш, деҳқончиликнинг илмий асосланган илмий-минтақавий тизимларини жорий этиш билан чамбарчас боғлиқдир.

Республикамызда олиб борилаётган қишлоқ хўжалигига боғлиқ бўлган барча амалий ишларни инобатга олган ҳолда, 2021 йилда илмий тадқиқот ишлари олиб бориш бўйича ерёнғоқ экини етиштиришнинг тупроқ унумдорлиги ва кейинги экинлар ҳосилдорлигига таъсирини ўрганишни олдимизга мақсад қилиб олдик.

Илмий тадқиқот ишлари 2021-2023 йиллар давомида Андижон вилоятининг ўтлоқи бўз тупроқлари шароитида амалга оширилди. Кузги бошоқли дон экинларидан бўшаган майдонларга такрорий экинларни жойлаштиришда тупроқнинг агрофизик, агрохимёвий хоссаларини яхшилайдиган, аҳолининг озиқ-овқат ва чорва ҳайвонларини ем-хашак маҳсулотларига бўлган эҳтиёжларини тўла қондиришга хизмат қиладиган ҳамда саноатни хомашё билан таъминлайдиган экин турларини танлаш ва етиштириш агротехнологияларини такомиллаштириш ҳамда ресурстежамкор илмий тадқиқотлар олиб бориш, натижаларни жорий этиш долзарб масалалардан ҳисобланади.

Андижон вилоятининг ўтлоқи бўз тупроқлари шароитида, ерёнғоқ навларидан юқори ва сифатли ҳосил етиштиришда мақбул озиқланиш майдонини таъминлайдиган экиш тизимини аниқлашдан иборат.

Тадқиқот натижаларининг илмий аҳамияти шундан иборатки, Андижон вилоятининг ўтлоқи бўз тупроқлар шароитида озиқланиш майдонлари ерёнғоқнинг ўсиши ва ривожланишига, туганаклар сони ва вазнига, барг юзасига, ҳосил элементлари ва ҳосилдорлигига таъсир этишининг илмий-амалий жиҳатдан асосланиши, ерёнғоқдан юқори ва сифатли ҳосил етиштирилганлиги, ушбу назарий маълумотлардан эса қишлоқ хўжалик йўналишидаги олий таълим муассасаларида илмий манба сифатида фойдаланиш мумкинлиги билан изоҳланади.

Ерёнғоқ капалакгулдошлар (Papilionaceae), яъни дуккакдошлар (Fabaceae) оиласининг *Arachis* туркумига киради. Илдизи ўқилдиз, асоси жуда шохланган бўлиб ерга 190 см гача чуқур кириб боради. Илдизида жуда кўп тугунаклар ҳосил бўлади. Асосий пояси тик ўсади, бўйи 6 см дан 80 см гача етади. Пояси шохланиб 4 тадан 20 тагача ёншоҳ чиқаради. Пастки шохлари энг бақувват бўлиб, ҳатто, асосий поядан узунроқ бўлиши мумкин. Шохларнинг асосий юмалоқ учи тўрт қиррали сер тук бўлади. Ёншоҳлари асосий поядан, деярли тик ёки ётиқ ҳолда чиқади ёки ер бағирлаб ўсади. Ана шунга кўра унинг тупи чала туп шаклида ва ер бағирлаб ўсадиган шакллари фарқ қилинади. Туп шаклидаги ўсадиган шакллари буйи 30-40 см бўлса, ер бағирлаб ўсадиган шакллари 20-25 см, тупининг диаметри эса 1 м га етиши мумкин. Барглари жуфт патсимон мураккаб барг бўлиб, овал ёки тескари тухумсимон шаклда яшил ёки тўқ рангда бўладиган тўрттача баргчадан ташкил топган. Барги тук билан қопланган. Гули капалак нусха майда сариқ ёки зарғалдоқ рангда 5-10-15 донадан бўлиб, шингил ёки рўвак шаклидаги тўпгулга йиғилган. Тўпгуллари барглар қўлтиғида чуқур жойлашган. Гули ўзидан чангланади. Гули уруғлангандан кейин кўп ўтмай, учи бирмунча ўткирлашган кичикроқ найча шаклида тугунчаси ўса бошлайди. У гинофор деб аталади. Учида уруғланган тугунча бўлган гинофор ўсиб ерга тегади ва 8-9 см гача чуқур киради. Тугунча тупроқда горизонтал ҳолатга ўтиб ўса бошлайди ва оқариб мевага-дуккакка айланади. Ерга тегмай қолган гинофорлар қуриб қолади ва мева тугмайди. Тўлиқ пишиб етилган мева олиш учун умумий генофорлар ҳосил қилиш жараёни июн ва июл ойларига тўғри келиши керак. Бизга маълумки, ерёнғоқ уруғлари ўз вазнига нисбатан 110 – 120 % намликни қабул қилгандан сўнг уна бошлайди. Ерёнғоқ ўсимлиги қисқа кун ўсимлиги бўлиб, тупроқда 14-15°C иссиқлик бўлганда экилади, минимум 15-20°C максимум 24-28°C да яхши ўсиб ривожланади. -0-0,5°C да нобуд бўлади.

Қўлланилган агротехник тадбирлар натижасида ерёнғоқ навларида иқтисодий самарадорлик кўрсаткичлари юқори 141,4-155,6 самарадорликка эришилди. Республикамыз